

YON ETXAIDE-ITHARTE.—*Amaiur*. (Drama, hiru ekitalditan). Hirugarren agerraldi hobetua. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala. Donostia, 1983.

Esan beharrik ez dago, merezi duen haina jaramon egin ez badiogu ere, gure euskal literaturan toki berezia merezi duela Etxaidek.

Antzerki hau, lehen aldiz, *Euzko-gogoa* aldizkariaren lehen aldiari argitaratu zen, Guatemalako garaian, 1951.ean. Gero, liburu bezala, 1978an birargitaratua izan zen eta hara hemen hirugarrenez, atarian dion bezala: hobetua.

Nafar erresumak bere burujabetza gorde nahirik Fernando Katolikoaren eta Karlos V.aren garaiko historian oinarritzen da, bereziki Amaiur gazteluaren gordetzez izan zen guduan. Gudu hori, gure historian, Nafarroaren erregetzaren galerazko sinbolua bait da, bere erresuma azken indarrak han lertu zitueenez. Liburuaren eskaintzan azaltzen denez, idazlan honi Mikel Orreagaren historia-liburuak eman zion gaia eta haria antzerkia burutzeko. Beraz, baita ere laguntza, argibidea eta aukera. Baina, Etxaidek ez zigun guti egin euskaraz antzerkia errenditzean. Izan ere, bere lanetan, lan ugarietan, sorketarako etorriaren ahalmena ondo erakutsia du Yonek.

Mitxel Jatsu eta Azpilikueta, Xabierko jauna, obraren artean pertsonaiarik garrantzitsuena dugu. Horregatik, Xabierren bertan hasten da antzerkiaren lehen partea. Bigarren aldia Nafarroako hiriburuan eta hirugarrena Baztango Amaiurren. Gertakari gorrak direnez, halakoa da obra ere.

Gaia interesgarria baldin bada ere, Yon Etxaideren luma eta ekarria ez dira nolana hikoak. Horregatik uste dugu hirugarren argitalpen hau ere ez dela izango azkena.

J. San Martín

PATXI OROZ ARIZKUREN.—*Gabriel Aresti-ri omenaldi. Germanicae* — Tubingae, anno MCMLXXXIII.

Kuaderno gisa egina, hogei orrialde baizik ez ditu bere 29,5 zentimetro zabal eta 20 zm. alturaz dituelarik. Baina bai txukun argitaratua. Patxi Oroz Arizkurenen bitartekotasunari esker, gure literaturarentzat ohore handia da Tübingen-eko Unibertsitatearen babesean argitaratzea. Izan ere, poesia gaietan burua haina bihotz behar da eta Oroz Arizkurenek Atienzak baino sentipen gehiago erakutsi digu Arestiren poesiaz. Zentzunez ere baietz esango nuke.

Argitalpen hontan Aresti zenaren «Nire aitaren etxea» deritzan poema agertzen da Patxi Oroz Arizkurenen musika konposaketaz, III-XIV orrialdeetako pentagramaren arabera, bakarrean eta koruaren laguntzaz kantatzeko eran. Ondoreko orrialdeetan, poemaren testua, euskara jatorrean (pentagraman bertan datorrena lerroz-lerro jarria) eta beste honako hamazazpi hizkuntzetara itzuliz ematen da: gaztelaniaz, katalanez, errumanieraz, portugesez, italieraz, frantsesez, okzitanieraz, alemanez, nederlanderaz, errusoz, inglesez, arabez, suedieraz, suomieraz, txineraz eta jerooglifoz. Hamazazpigarren orrialdean dakar itzultzaileen zerrenda.

Azaleko irudia Gina Roma-rena da, irapena Georg Schlauch eta Martin Ulrich-ek egina. Azken orrian beste bi irudi datoz, xilografiazkoak antza denez, Hap Grieshaber-enak.

Pozgarri zaigu holako zabalkunde lanak ikustea. Nork pentsaz zakean egiptoarren jiroglifoz Aresti zenaren poema ikustea?

Hori baldin bada askoren ustezko unibertsaltasuna, aurretantzean inork uka ezin Aresti, euskara bidez, unibertsala ez zenik. Horrekin gogoratu nahi dut Madriden Iparragirre saria (1968. urtean) jaso zueneko anekdota hura. Bere *Harri eta Herri* itzulpenez ezagutu zuen periodista batek esan zionean: «Señor Aresti, con el renombre que usted ha alcanzado y con lo bien que domina el castellano, podría Vd. obtener mayores beneficios económicos saliendo de los cauces estrechos del vascuence para escribir en la lengua de Cervantes». Eta, Gabriel-en ihardespena honako hau izan zen: «Sepa usted que yo soy un poeta, y no un chatarrero».

Otsalar

J. A. ARANA MARTIJA.—*Resurrección Maria de Azkue*. Colección «Temas vizcaínos», año IX, Serie azul, Arte y Literatura, 103-104 zenb. Fotos: German G. Tejedor y Archivo de Euskaltzaindia y del autor. Bilbo, 1983.

Gure historian euskararen alde gehien eman zuen gizonaren biografia da, euskaraz eta gazteleraz idatzia. R. M. Azkue zenak ondo merezia zuen holako zabalkundezko liburu bat. Bestalde, nor biografiatzaile hoberik euskal idazle eta musikariz gainera gaur egun Azkue Bibliotekaren ardura daroan Jose Antonio Arana Martija baino?

Hara hemen liburuaren edukina: 1 — Eusebio Maria Azkueren senideak; 2 — lehen urteak; 3 — euskarazko katedra Bizkaiko Institutoan; 4 — Azkueren etxeko bizitza; 5 — Azkue apaiza; 6 — argitarazle, idazle eta hizlari; 7 — Azkue folklorista; 8 — Azkue musikaria; eta 9 — Azkue hizkuntzalaria.

Liburuaren ehun eta hamar orrialdeak ondo hornituak datoz, bai informaketaz eta baita ere irudiz.

J. S. M.

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO.—*Otsoaren bidea*. Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1982.

Belatzen baratza saileko 3. liburua. Bertan, «Eneko Otsoak, Harpeko Agurearen Erhaztuna hartu zuenetik bere mystagintzaren bide luzea lehen-bait-lehen hasi behar zuela konventzuta zegoen». Eta aintzinako aldiari heltzen dio. Lau erhaztunetatik lehena da eta honen bidez abiatuko, eten gabeko etorrian eleberri kondairagarri bati loturik liburu berriak sortzeko beste hiru burutu arte. Horregatik, *Otsoaren bidea* deritzon hau geroko *Ortziren zaldia*k, *Garaziko oihanaren thauma* eta *Sua ez da hiltzen* hirukoitzaren giltzia da.

Lehen erhaztundenetik beste hiruretara jo genezakegu jarraipenez. Liburu bakoitza hasi eta bukatuzkoa da, baina nahi duenak segida aurkituko du besteetan.

Lehen hontan, ondokoen ulergarri, hemen dakartza bitan dituen sumeriar hiztegiak: Apollinikoak eta Dionysikoak.

Ondoko beste hiru liburuetan bezala, hemen ere, egia eta magia nahasturik dabilta.

VI. mendeko Kaledonia (Eskozia nonbait) aldetik emango dio hasiera, bertako masoneriaren egoera azalduz, belatzen baratza adierazteko. Baina, zer da belatzen baratza? Egileak hitzez agertuko digunez, kabernikola taldea dirudi. Hara hemen hitzez-hitz:

*Belatzak hierakoak dira
Hierakoak beren hieroetarat dioaz,
Hierakoak belatzak dira!
Ait litez izan belatzak harpêak!
Harpetik iltkhitako harpêak;
Ekhiak phiztu dituen suzko helenak ait lira.
Eta Helenen aluan zuen elheak aloak dirateke;
Aporrhêto argitzenago da,
Harpeetikako harpêen bidez,
Ait lira hitz harpaktikoak,
Arakhnêak bilbatu hyphasma
Berriro bere harpe beltzean biltzen delarik
Belesikhararen belemnoak
Mu-Alu bizi emailerat itzuliaz:
Argia ta Zelane!
Bizi ta Ortziri
Agnapto alurgiak bai liren
Harpêak harperat itzuliaz
Harpêko Agurearen aporrhêtoa,
Harpêetikako rhythmoetan
Oh Elo jauná! Oh Niniske andrá!
Oh Harpê! oh Belatz! oh Hierako!
Jaun hok ait lira argitu harroia.*

Hara hor jatorriak eta hitz harpaktikoez eritzia. Liburu hau, gutienez ere, entretenigarri ez bada, zuk esan, irakurle.

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO.—*Ortziren zaldia*k. Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1983.

Hirukoitzetik lehena, naiz eta Belatzen baratza sailaren 7.a osatu.

Bertako Ula eta Uta flamendarrak dira. Hoiek Burgira datoz, zeren sorgin denbora baita, itxura denez, eta erotikaren hegaletan *chambre d'amour*-en antolakizuna kontatuz hasten da. Egia esan, ulertuko bada eraskinez datorren hiztegiara maiz begiratu beharra aurkituko dugu, irakurketa etenez lehendik berez dakarren ulerkaiztasuna sakonago nabaritzuz.

Izenetatik ohar gindezke nor zein den; baina, hala ere, hizlariak, elkarrizketak mailaz gora doazen neurrian heleno hitzez gehiago zerbitzen dira; eta, alderantziz, mailaz behera, bizkaierara ez ezik «Bidebarrietako euzkerea lebienera».

Erhaztunaren jasotzailez bukatuko da.

Honek bere hiztegiak gainera beste eraskin bat dakar, bertan, geographi izen zerrenda dator eta oso beharrezko ikusten dugu zerbait ulertu nahi duenarentzat.

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO.—*Garaziko oihanaren thau*ma. Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1983.

Orain, Ertarotik *Renaissance*-ra sartu gara. Eskozian sortua Flandes, Venezia eta Erromatik Baionara iraganen da. Horietan ikusia eta ikasia kontatu eta erakutsiko du. Besteak beste, arte konzeptuak ere bai, gizarte giroaren barna erregela batzutan jarri nahirik. Hemen ere erhaztuna izanen da nolabaiteko hariaren lokarri, beste eleberrien jarraipenez. Hizkuntza arruntetik irten nahi du, hortarako greko lexikoz anitz baliaturik. Baina, nonbait, hori ezta aski eta elkarrizketetan esal-

diak ez ezik olerkiak ere badatoz frantsesez zein alemanez idatziak.

Egileak bere sorketazko laberintoan sartzen gaitu. Hortarako akelarrez baliatuko zaigu eta Zugarramurdira eroanaz honako aitorkuntzaz bukatu:

Gure munduan lanhoa dago

Gure buruan ezpaia

Gure bidea jakin nahi dugu

Gure argia bilhatu.

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO.—*Sua ez da hiltzen*. Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1983.

Hemen dator 4. erhaztuna, lehengoan jarraipenez. Aintzianako Eskoziaren kondairan hasia eta oraingo Eta-ren prolemetara arte, egileak hontaz ere zerbaitxo baino gehiago dakianez. Azpijanak, faltsiak, ausardiak, balentriak, beldurrak, denetarik bada eleberriaren kondairan, gizonen egungo kezkek, ikuspegiak, pentsaerak eta sentierak hor biltzen dituanenez. Bai, mitoz, mistikaz..., era guziok saltsa erotikoaz nahasian.

Nork uka lezaioke Federikori fikzio gaietarako duen doaina, ekarria eta ahalmena?

Ageri anitz eskainiz eta himno majikoak kantatuz emango dio akabera. Bertan erabiltzen dituen pertsonaiak eta gaiak, izenez aldatuak edo itxuraz behinikpehin, batzutan oso eza-gunak eta oso etxeoak egiten zaizkigu frankismoaren kontrako borroketan. Hortaz, Federiko berak, esatekorik bazuen eta zati handi bat hor irauli digu fikziozko eleberriaren bidez.

Bere idazkera populuagandik urruntzen denez, eta guk helderarik eta sumerrerarik jakin ez, maiz edo maizegi joan beharra dugu lauretatik lehen liburua denera «Kultur lexien hiztegiaren» bila edo liburu bakoitzari eraskinez jarri dion

«Hitz Apollinikoen» eta «Hitz Dionysiakoen» *rhêsiak* begiratzera (*Garaikaratiko rhêsia* eta *Elhe-gorazko rhêsia*), goi mailatik behera eta behekotik gora ibili beharra bai dugu.

Baina, azkenez, etorkiaren lau erhaztunak hor bukatzen dira, adiskiderantzazko gutunak elkarri idatziz.

Liburuotako magiak, tarteka hain liluragarria denez, irakurtzen dakien tontoena ere begiratu bat emateko tentaziora bulztatzen du. Inoiz harridurak aurkitzen badira ere, konzeptu filosofikorik ere anitz bada.

Etorkian, europarron kultur hariak iturri batera garamatza. Egia da oraindik Babel inork ez duela erreinutzat jarri; baina, hala ere, *thauma* bere kolkoan sentituko du. *Thopeia* gabe diot, *theama* denez, *têrutu*-arren *syllogizatu* ezinean aski *eutolmia* agertu bai dut lauron *enonta* adiaraziz edo zuoi *epideiknytu*. Bai, *enypnioz* beterik baina zeharo *baskanitu*-rik. Eta ez da guti. Baina, ez beldurtu irakurle. Txantxetan dakartzut esaldi hau. Sumeriar jatorrizko hitzok, zorionez, ez bai ditu erabiltzen holako maiztasunez. Bestela bere testua irakurgaitz bilakatuko zen. Aldiz, erabiltzen duen eran, entretenigarri.

Etorkia Eskoziako harpe batean jarri zuen, hortik dator *harpaktikoa*. Hori harpa jotzea. Baina, lehen ere hango *pikto* zirelakoekin konparaketak eginak dira. Ikus, «La langue des Pictes» (*Boletín R. S. V. Amigos del País*, XXIV, 1968, 281-321 orr.). Lan haren hutsa, latinetikako fonemari, letra soilak izanik, batzutan silaben balioa ematean eta urrengo hitzarena ere bai, komeni zitzaion erara, erabiltzetik zetorren. Beraz, irakurle, fikziozko eleberri batean erabiltzen diren kontzeptuetaz ez harritu.

Gure literaturgintzan saio berri bat da eta oso interesgarria iduritzen zaigu fikzioaren azken mugetara ere hortik joan gindezkealako. Tarteka jartzen dituen poesiak, zer esanik ere ez, oso ederrak eta pentsarazgarriak dira.

Liburuok, 20,5 x 14 zentimetro neurritz ehun eta hirurogeitik berrehun orrialdera dituzte. Harritzekoa da F. Krutwig-ek idatzi duen guzia.

J. S. M.

Euskaltzaindiak euskal literaturaren inguruko zabalkunde lanez sortu duen Jagon saileko lehen liburua dugu 1982ko Bertsolari Txapelketaren azken eta azkenurreko saioak jasotzen dituen hau. Liburuaren atzekaldeko azalean aitortzen denez: «Euskararen pizkunde kezka eroan zuen Euskaltzaindia 1958. urtean Bertsolari Txapelketak antolatzen, Bizkaitik hasi eta Euskal Herri osora zabaltzeko». Ekintza hartatik burutu ziren 1960, 1962, 1967 eta 1980.eko Txapelketa haiek.

Orduko finalak Itxaropena eta Auspoa argialetxeen liburuetan ikusi zuten argia. Orain ordea, Euskaltzaindiak bere gain hartu du argitaratzea. Baina, oraingo liburu hontan ez da azken saioa soilik jasotzen; bertan datoz Idiazabal eta Durangon jokatu ziren azkenurrekoak ere. Horrek egiten du hain liburu mardula, bere 20,5 x 13 zentimetro neurritz 427 orrialdera arte. Euskaltzaindiko Jagon sailburuaren hitzaurrez aurkeztua dator, ondotik atolakizun batzorde, epai-mahai, doinu biltzaile eta aurkezleen xehetasunak agertuz. Baita Txapelketa hortan noiz eta non parte hartu zutenen izen-deiturak, lehen eta bigarren aldian zozketaz A eta B taldeak nola osatu ziren jakinaraziz eta eliminatorietan nortzuk pasatu ziren aurrera. Horrela aisago ikusten bait da azkenurrekoak jokatzera nola iritsi ziren.

Bertsolarien saioetarik, Idiazabal eta Durangokoak osorik datoz, magnetofonoz jaso ziren bertsoen arabera, eta 1982ko abenduaren 19an Donostiako Balda Frontoian goiz eta arratsaldez jokatu zen azken saioa zer esanik ere ez. Horrez gainera, liburuaren aberasgarri, saio horietan erabili zituzten 80 doinuak pentagramaz jarriak. Eta, bukaeran Txapelketa guziaren koronika labur bat.

Txapelketaz geroztik han-hemenka entzun izan dugu zalantzazko zurrumurrurik aski, Amuriza ala Lopategi, ia nork mezei zuen. Egia esan, diferentzia handirik ez zen nabaritu. Orain ordea, liburua patxadaz irakurtzeko aukera heldu zai-

gunean ikus dezakegu epai-mahaia bera larri ibili bazen ere, zintzo eta garbi jokatu zuela eta gehiengoan ustez arrazoizko epaiketa izan zela.

Liburu irakurgarria benetan. Bertsolariak heurak ere hor ikasi beharko dute aurrerantzean nola joka. Beti ikasten bait da zerbait, eta hortarako liburu hau ez da batera txarra. Bertsolaritzaren historiarako ere agiri bikaina da.

Otsalar

JUAN JOSE URANGA.—*Nazaret-eko gizasemearen mintzoa*. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala. Donostia, 1981.

Gure artean inoiz badirudi saiaera bere funtsean zer den ere ez dakigula, ohituak gaudenez edozein estudio edo tesi mota jenero horren barruan eskaintzera. Behar bada pentsatzaileak urri eta teknokratak ugari ditugulako izanen da. Inoiz estrukturalismoko teoriak ere buztanetik hartu ditugu, aldeztu aurretik subjektiboki jarritako baldintzetan oinarriturik agiri eta lekukotasunak karreiatuz pilatu ditugunez, egileak lehendik pentsatua zuen arrazoen bila. Era hortako lanaren biktima izan zen G. Aresti gizajoa *Sei idazle plazara* argitaratzeaz. Egileek begiarmen ibiliko ziren baina zentzuz motel. Gure garaiko gizarte-ekonomi praktikotasunak eroan ote gaitu hortara? Denen den, jokabide hori, pentsamendu filosofikoetara hurbiltzeko ez da izan biderik onena.

Pentsamenduzko sorketan oinarritu beharra du saiaerak. Hortarako gaia aldeztu aurretik ondo ezagutu eta ondo aztertu beharra dago aburuak eskaini ahal izateko. Agian, aburuok ez dira izango definitiboak, baina aski da zerbait idea edo ikuspegi berri eskaintzea, bidea ibiliaz egiten denez gerorako edo gerokoentzat bidea idekitzea denez. Hein batean, ikerketa filo-

sofikoetara eta zientifikoetara hurbilduz erabili behar da gogeta luzeagoen bidez heldutako saioa. Bestalde kontu handiz ibili lizentziatuetako zenbait tesi saiaerekin ez nahasten.

Egia esan, pentsamenak ere ez dira bapatean sortzen. Horiek ere beren giroa eta esan dugun heldutasun hori behar dute gizarte plazara egokitasunez aterako badira. Maiz gizon askoren ekintza eta iritzien ondoko fruitua denez saiaera. Eta, era hortakoa dela esango genuke J. J. Urangak *Nazaret-eko gizasemearen mintzoa*-z eskaintzen diguna. Gure artean guti ohi den bezalako lana. Sarreran Salvatore Mitxelenaren hitz batzu jarzen ditu eta gure mende hontan euskaraz idatzi diren saiaera guti horietako bat gogoratzen digu, maila berekoa ez bada ere, *Unamuno ta abendats*. Zein bata eta zein bestea, liburua idazten hasi baino lehen ondo egosi eta ondo benderatutako lanak bai dira. Horiek ez dira hasi lanean eta eginaren buruan ia zer irtetzen denari begira beteak; ez. Baizik, lehendik asko erabiliak, barnetikako kezkatik gogoetaren bidez burutuak eta burutu ondorean egilea liburua idaztera bultzatuak. Badakigu gaia bera ez dela gauza berria, Kristoren mezuaz anitz saiaera badirela, euskarazkorik ere bai; behar bada, erderetatikoak dituela lana burutzeko erabili dituen iturririk gehienak. Hala ere, Urangaren lana beste zerbait da, besteena ezagutu eta berebaitan aztertutako gogoetetan oinarriturik datorrenez. Egile baten pentsamenezko iritziak ezkaintzen dizkigu.

Jesus gizasemearen nortasun bereziaz asko idatzi da, asko esan da, bestela inork ez zuen Jainkotzat hartuko. Bere gaia, badirudi, aspaldikoa, gaurkoa eta betirakoa dela. Eta, nork uka egungo gizarte-ekonomian praktikotasunik duen ala ez? Urangaren saiaeran Nazaret-ekoaren aurpegi berri bat ikusten da. Jesusen bizitzaz eta mirakuluz guti ihardungo da. Gizarte berri bati begira eskaini zuen mintzoaren oihartzunez baino aisago bere mezuaz arduratu da. Mintzatzean erabili zituen ideia berriak gizonaren nortasunez eta bere libertatez eternitatera begira.

Europar aspaldi hasiak ziren era hortako lanez behar bezala baliatzen, Testamentu Zaharrean eta Talmud-ean edo beste idazki zaharretan lehendik agertzen ez ziren ideiak eta mezuak zetoztela Testamentu Berrian, bereziki Ebangelioetan.

Argi berri hori zela Kristoren errazoa eta mezua eta ordurarteko iluntasuna uxatzen zuela. Hargatik, Lukazek zioen: «Itsuak ikusi egiten dute», esaldiaren funtsean, argi berriak hori bai zekarren. Gure mendeko europar pentsalari jakitunek berriki erabilitako ideiak hartzen ditu egileak oinarri. Baina, esan dugun bezala, J. J. Urangaren azterketa pertsonaletik ere anitz bada. Horregatik, bere aburuzko ikuspegi zabala agertuko digu, euskara jori baten bidez, edonork gai hori ondo konprenitzeko eraz.

Argi dago gai horietarako euskara landuagoa edo eginagoa dugula, beste batzutarako baino, eta horrek asko lagundu dio egileari bere ideak agertzeko orduan.

Honako kapitulu hauek osatzen dute liburua: Nazaret-eko gizasemearen mintzoaren bila, Misioa, Salbamen garaiaren egunsentia, Grazi epea, Jainko herri berria, Jesus eta bere handitasun kontzientzia eta Pazko.

Saiaera liburu honek 1980ko Irun Hiria deritzan literatura sariketan jenero hortako saria irabazi zuen. Ongi merezia benetan.

J. S. M.